

Συνέντευξη με τον αρχιμανδρίτη π. **Μελέτιο Κουράκλη**

Από τον Ευστάθιο Κεσσαρέα*

20 Μαΐου 2021

Ο αρχιμανδρίτης Μελέτιος Κουράκλης είναι Διευθυντής της Θρησκευτικής Υπηρεσίας του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Αμυνας της Ελλάδος. Είναι διδάκτωρ της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και συγγραφέας του βιβλίου «Ο θεσμός των στρατιωτικών ιερέων κατά την Καποδιστριακή και Οθωνική περίοδο με βάση ανέκδοτο αρχειακό υλικό (Αθήνα 2019)».

=====
Πανοσιολογιώτατε π. Μελέτιε, σας ευχαριστώ πολύ για αυτή τη συνέντευξη, η οποία και εγκαινιάζει μία σειρά ανάλογων συνεντεύξεων στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος: «Η πρόκληση της κοσμικότητας για τον σύγχρονο Χριστιανισμό: Ορθόδοξες Χριστιανικές αντιλήψεις σε διάλογο με τον Δυτικό Χριστιανισμό» (*The Challenge of Worldliness to Contemporary Christianity: Orthodox Christian Perspectives in Dialogue with Western Christianity*) στο Πανεπιστήμιο Ερφούρτης (Γερμανία), με υπεύθυνο καθηγητή τον Βασίλειο Μακρίδη.

Εγώ σας ευχαριστώ για την τιμή και την προτίμηση.

Θα ήθελα να ξεκινήσω τη συνέντευξη με αναφορά στη διπλή ιδιότητά σας: Είστε αρχιμανδρίτης και διευθυντής της θρησκευτικής υπηρεσίας του στρατού με βαθμό ταξιάρχου. Αισθανθήκατε ποτέ κάποια σύγκρουση ρόλων; Πώς συμβαδίζει η χριστιανική αξία της αγάπης με τη βία που ορίζει καταστατικά το στρατιωτικό πεδίο;

Όχι, δεν έχω αισθανθεί κάποια σύγκρουση ρόλων για τον απλούστατο λόγο ότι αποστολή και καθήκον των ιερέων, οι οποίοι δραστηριοποιούνται στο στράτευμα, είναι η άσκηση της ποιμαντικής διακονίας της Εκκλησίας υπέρ των στρατευμένων αδελφών τους. Αποτελεί δηλαδή μία ιδιαίτερη πτυχή του εκκλησιαστικού έργου, που έχει ιστορική, ιεροκανονική και ποιμαντική θεμελίωση λόγω των ιδιαίτερων πρακτικών συνθηκών, οι οποίες πολλές φορές επικρατούν στη στρατιωτική ζωή. Στόχος είναι να παρέχεται στο στρατιωτικό προσωπικό η πρόσβαση στα σωτηριώδη μυστήρια, ακόμη και εκεί που δεν μπορούν να έχουν κανονική ενοριακή ζωή, όπως τα υπόλοιπα μέλη της Εκκλησίας. Είναι δηλαδή μία κατεξοχήν διακονία αγάπης, κατά την οποία καλείται ένας κληρικός να συμμερισθεί τις δυσκολίες και τις αντιξοότητες που υπάρχουν σε ένα στρατιωτικό περιβάλλον, προκειμένου να συμπαρασταθεί στους στρατευμένους αδελφούς του. Ο κληρικός, επίσης, δεν ασκεί εξουσία ούτε πολύ περισσότερο βία, αφού δεν έχει στρατιωτικό ρόλο, αλλά λειτουργεί μόνον ως πνευματικός πατέρας, ως λειτουργός των μυστηρίων της Εκκλησίας και ως σύμβουλος σε πνευματικά θέματα. Τα δε πιθανά ηθικά και πνευματικά διλήμματα, τα οποία, πράγματι, μπορεί να ανακύψουν κατά την άσκηση των στρατιωτικών καθηκόντων του προσωπικού του στρατεύματος – κυρίως δε σε περιόδους πολέμων –, πρέπει να αντιμετωπίζονται πάντοτε εκ μέρους του κληρικού

με θεολογικά κριτήρια και σε αρμονία και συνεργασία με την αρμόδια και υπεύθυνη εκκλησιαστική ιεραρχία.

Με βάση την εμπειρία σας και από τους δύο χώρους, η έμφαση της Ορθόδοξης παράδοσης στην έννοια της ιεραρχίας, αλλά και η ιεραρχική οργάνωση της Εκκλησίας, ευνοούν την προσαρμογή στη στρατιωτική πραγματικότητα της ιεραρχίας και του καθήκοντος;

Πράγματι την ευνοούν με την ακολουθη έννοια: Όταν ένας κληρικός έχει ενστερνιστεί το εκκλησιαστικό φρόνημα της θυσιαστικής αγάπης και της συνειδητής αφοσίωσής του σε έναν υψηλό σκοπό, τότε υποτάσσει το εγώ του, υπερβαίνει τις όποιες ιδιοτέλειες και ιδιοτροπίες του, και έτσι προσαρμόζεται αμέσως και εύκολα σε οποιοδήποτε περιβάλλον, γενόμενος θετικός παράγοντας επίλυσης προβλημάτων και υπέρβασης δυσχερειών. Επιπλέον, καθίσταται μάλιστα απαραίτητος και αναγκαίος. Αυτό δεν σημαίνει ότι αποκτά δουλικό φρόνημα ή ότι άκριτα και τυφλά εκτελεί εντολές. Απλώς σημαίνει ότι, έχοντας εκπαιδευτεί στα δύσκολα και στα απαιτητικά, δύναται εύκολα να ανταπεξέλθει στις όποιες δυσκολίες προκύπτουν κατά την εκπλήρωση των καθηκόντων του, χωρίς να επιζητεί ανέσεις ή τιμητικές αναγνωρίσεις.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία, ειδικά στην Ελλάδα, έχει στενούς δεσμούς τόσο με το κράτος όσο και με το έθνος, αποκαλείται δε συχνά και «κιβωτός του έθνους». Θεωρείτε ότι η σύνδεση αυτή εγκυμονεί κινδύνους για τη θρησκευτική και ιδίως εσχατολογική αποστολή της; Υπάρχει κίνδυνος εκκοσμίκευσης της Εκκλησίας διά μέσου της εθνικοποίησής της;

Η Ορθόδοξη Εκκλησία στην Ελλάδα ως σύνολο, αλλά και ο κάθε κληρικός της οφείλουν να διαπνέονται στις αποφάσεις και στις δράσεις τους από το γνήσιο οικουμενικό πνεύμα του Χριστιανισμού, το οποίο δεν γνωρίζει διακρίσεις φυλής, γλώσσας, φύλου ή άλλες σχετικές και έχει ως αποστολή τη σωτηρία του κάθε ανθρώπου. Ταυτοχρόνως, η ιστορική εκκλησία, έχοντας γνώση και εμπειρία της κένωσης και της ενανθρώπισης κατά μίμηση του αρχηγού της Ιησού Χριστού, δεν είναι αμέτοχη στα προβλήματα των λαών, τους οποίους διακονεί. Μετέχει ενεργά στο ιστορικό γίνεσθαι, χωρίς όμως να αλλοιώνει τα κριτήρια και τις προοπτικές της. Αυτό ακριβώς έχει πράξει κατά καιρούς η Ορθόδοξη Εκκλησία ειδικά για το Ελληνικό Έθνος. Όταν είχαν τεθεί σε κίνδυνο η αξιοπρέπεια, η ελευθερία, αλλά ακόμα και αυτή η επιβίωση του έθνους, η Εκκλησία συμπαραστάθηκε στο δοκιμαζόμενο και καταπιεσμένο ποίμνιό της. Γι' αυτό και ο λαός της, αναγνωρίζοντας την αυτοθυσιαστική αυτή συνοδοιπορία της Εκκλησίας του μαζί του, της απέδιδε με ευγνωμοσύνη χαρακτηρισμούς όπως τον προαναφερθέντα της «κιβωτού του έθνους». Από εκεί και ύστερα, επαφίεται στην εκάστοτε εκκλησιαστική Ιεραρχία να οριοθετεί την αποστολή του κλήρου εντός της κοινωνίας με βάση αμιγώς εκκλησιολογικά κριτήρια, ώστε να μην παραχαράσσεται η αγιαστική διάσταση του ποιμαντικού έργου του και να μη νοθεύεται η κατεξοχήν σωτηριολογική προοπτική του.

Θα ήθελα να έλθω τώρα στη δύσκολη πραγματικότητα που βιώνουμε όλοι μας. Πώς αντιμετωπίσατε πρακτικά και πνευματικά την κρίση του κορωνοϊού; Βιώσατε περιπτώσεις άρνησης των προστατευτικών μέτρων από τους πιστούς (π.χ. χρήση μάσκας, εμβολιασμό) και πώς αντιμετωπίσατε τέτοιες καταστάσεις;

Πράγματι, έχω συναντήσει περιπτώσεις ανθρώπων, οι οποίοι αρνούνται να δεχθούν τα μέτρα και καταφεύγουν σε αρνητική προπαγάνδα εναντίον του εμβολιασμού. Στις περιπτώσεις αυτές και ανάλογα με τον βαθμό οικειότητας που υπάρχει ανάμεσά μας, προσπαθώ με υπομονή και αγάπη, σεβόμενος την ελευθερία του κάθε προσώπου, να του διασκεδάσω είτε τις φοβίες είτε τις ακραίες (συνωμοσιολογικές) τοποθετήσεις και αγκυλώσεις, επικαλούμενος πάντοτε το παράδειγμα και τις αποφάσεις των Συνόδων όλων σχεδόν των Ορθόδοξων Εκκλησιών περί συνεπούς τήρησης των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας και κυρίως το χριστιανικό καθήκον της αγάπης, της ευθύνης και του ενδιαφέροντος υπέρ της υγείας και της ακεραιότητας του άλλου. Το λυπηρό είναι ότι η κρίση του κορωνοϊού ανέδειξε ένα μεγάλο έλλειμμα παιδείας και γνήσιου εκκλησιαστικού φρονήματος ανάμεσα στις τάξεις του πληρώματος της Εκκλησίας και αυτό σίγουρα έχει στοιχίσει στη μαρτυρία και στην εικόνα της Εκκλησίας στην ελληνική κοινωνία.

Μέσα στις συνθήκες αυτές της πανδημίας, πολύς λόγος έγινε για τη χορήγηση της Θείας Κοινωνίας δια μέσου μιας μόνης και κοινής ιεράς λαβίδας. Θα έπρεπε η Εκκλησία να σκεφθεί εναλλακτικούς τρόπους χορήγησης της Θείας Κοινωνίας ή μία τέτοια κίνηση θα αποτελούσε επικίνδυνο νεωτερισμό, ο οποίος θα αμφισβητούσε την ίδια τη Θεία παρουσία και ενέργεια κατά το Μυστήριο;

Το πρώτο που μπορεί ως προς αυτό να επισημανθεί είναι ότι πολλά πράγματα στην Εκκλησία – και δη στη λατρεία και στη θεολογία – προέκυψαν ως απάντηση σε ανακύψασα ποιμαντική ανάγκη. Με άλλα λόγια, μια ειδική ανάγκη είναι συνήθως μεγάλος γεννήτωρ τόσο της λειτουργικής πράξης και της ποιμαντικής δράσης όσο και της θεολογικής σκέψης. Η αλήθεια της Εκκλησίας είναι πάντοτε εδώ, αλλά η ανάδειξη μιας πτυχής της όλης αλήθειας ή η καθιέρωση ενός νέου τρόπου ποιμαντικής διακονίας πρέπει να πληροί τις προϋποθέσεις των σωστών εκκλησιολογικών κριτηρίων. Μία τέτοια προϋπόθεση είναι ότι, όπου δεν θίγεται το ουσιαστικό και το απαραβίαστο – δηλαδή ο πυρήνας του μυστηρίου ότι ο καθαγιασμένος άρτος και οίνος είναι αυτό τούτο το Σώμα και το Αίμα του Κυρίου –, μπορεί να (εξ)οικονομούνται νέοι τρόποι και μορφές μετάδοσης του μυστηρίου, ανάλογα με τις εκάστοτε αναδυόμενες ανάγκες και τις ποιμαντικές απαιτήσεις. Η όποια αλλαγή ή προσαρμογή όμως δεν μπορεί να είναι απόφαση των μεμονωμένων κληρικών, αλλά πρέπει να είναι απόφαση της όλης Εκκλησίας.

Μπορεί ή θα έπρεπε η Εκκλησία να προχωρήσει πιο τολμηρά σε νέες μορφές εκκλησιαστικής οργάνωσης (π.χ. ψηφιακές δυνατότητες λατρείας και επικοινωνίας) ή αυτό δεν είναι δυνατόν λόγω της έμφασης που αποδίδει η Ορθόδοξη παράδοση στην έννοια της κοινότητας με φυσική παρουσία των πιστών;

Όντως, η Ορθόδοξη παράδοση αποδίδει πρωτεύουσα σημασία στην έννοια της κοινότητας, διότι η Εκκλησία υποστασιοποιείται ορατά στη σύναξη των πιστών με τη φυσική συμμετοχή των μελών της στην τέλεση των μυστηρίων. Η σημασία που αποδίδει σ' αυτό η Εκκλησία δεν είναι θεωρητική ή ιδιοτροπική, αλλά συνδέεται εσωτερικά με την όλη ουσία της Ορθόδοξης παράδοσης. Αυτή κατανοεί βασικά την Εκκλησία ως Σώμα Χριστού, όπου όλα τα μέλη συνδέονται ουσιαστικά μεταξύ τους και αλληλοπεριχωρούνται εν αγάπη, έχοντας ως πρότυπο συνύπαρξης και κοινοτικής ζωής την ενότητα και τις σχέσεις περιχωρητικής αγάπης των προσώπων της Αγίας

Τριάδας. Η θεώρηση αυτή δεν είναι ιδεολογικού, συναισθηματικού ή αφηρημένου χαρακτήρα. Προϋποθέτει επίσης και τη σωματικότητα των πιστών, αφού σε όλα τα μυστήρια είναι σημαντική και η σωματική συμμετοχή τους, δεδομένου ότι όλα απευθύνονται και στο σώμα του κάθε πιστού. Με άλλα λόγια, η Εκκλησία δεν πρέπει να περιπέσει σε ένα είδος εικονικής πραγματικότητας. Από την άλλη πλευρά, βεβαίως, η Εκκλησία, ανοιγόμενη στον κόσμο, οφείλει να αξιοποιεί κάθε διαθέσιμο τεχνολογικό μέσο της σύγχρονης εποχής για τους σκοπούς της, βεβαίως κατά τρόπο που θα δεν θα παραβιάζει τα καίρια και ουσιαστικά σημεία της Ορθόδοξης εκκλησιολογίας, θεολογίας και ανθρωπολογίας, καθώς και της Ορθόδοξης παράδοσης γενικότερα.

Υπάρχει κατά τη γνώμη σας μία Ορθοδοξία ή πολλαπλές Ορθοδοξίες ανάλογα με τα διάφορα ρεύματα σκέψης που υπάρχουν στους κόλπους της;

Η Ορθοδοξία είναι μεν βασικά μία στη θεολογία της, στην εκκλησιολογία της, στις πηγές της, στο φρόνημά της και στην κοινή αυθεντική παράδοσή της, αλλά η πραγματικότητα είναι ότι μπορεί κανείς να ιχνηλατήσει και αρκετές εκδοχές ερμηνείας και κατανόησής της, τόσο ιστορικά όσο και στις μέρες μας. Τέτοιες διαφοροποιήσεις κυρίως παρατηρούνται στον τρόπο πρόσληψης της σύγχρονης πραγματικότητας με τα πολλά ηθικά διλήμματα που αυτή συνεπιφέρει (βιοηθικά, οικολογικά, ανθρωπολογικά, κοινωνικά, εκπαιδευτικά κ.α.) και στον ποιμαντικό τρόπο με τον οποίο αυτά πρέπει να απαντηθούν. Αυτό που πρέπει, ωστόσο, να αποφεύγεται είναι η ιδεολογικοποίηση και προσωποποίηση των επί μέρους απόψεων και εκδοχών, διότι κάτι τέτοιο οδηγεί σε καταστάσεις περιχαρακώσεων και εχθρικών διαιρέσεων, οι οποίες δεν συμβάλλουν στην ψύχραιμη και δημιουργική σύνθεση μιας επίκαιρης ποιμαντικής πρότασης και απάντησης στα θέματα του σύγχρονου κόσμου. Ως προς το τελευταίο, καίριος είναι ο ρόλος της εκκλησιαστικής ιεραρχίας, η οποία συνεργομένη εν Συνόδω θα πρέπει να μελετά τις σύγχρονες ποιμαντικές προκλήσεις, να συνθέτει δημιουργικά τις κατατιθέμενες θεολογικές θέσεις και να διαφωτίζει τον λαό για τις προτεινόμενες λύσεις.

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να σας μεταφέρω δύο ερωτήσεις του καθηγητή Βασιλείου Μακρίδη.

Γίνεται λόγος συχνά ότι η Εκκλησία πρέπει να ανοιχθεί στον κόσμο. Τι θα πρέπει να περιλαμβάνει κάτι τέτοιο, ώστε να αποφευχθεί η εκκοσμίκευση της Εκκλησίας; Θα μπορούσε να επωφεληθεί η Ορθόδοξη Εκκλησία με κριτικό τρόπο από την εμπειρία του Δυτικού Χριστιανισμού στο σημείο αυτό;

Είναι καταστατική και θεμελιακή αποστολή της Εκκλησίας να ανοίγεται στον κόσμο, ακολουθώντας την εντολή του ιδρυτή της Ιησού Χριστού να κηρύττει την αλήθεια του ευαγγελίου του εις όλα τα Έθνη έως εσχάτου της γης. Το αντίθετο θα ήταν προδοσία της αποστολής της. Τι σημαίνει όμως αυτό; Σημαίνει ότι η Εκκλησία, προβάλλοντας την προφητική διάσταση της διακονίας της, οφείλει να γίνεται στο εδώ και στο τώρα ο διερμηνευτής των μεγάλων προκλήσεων, τις οποίες εκάστοτε αντιμετωπίζει ο άνθρωπος. Επιστρατεύοντας τα γνήσια κριτήρια της θεολογίας και της ανθρωπολογίας της, οφείλει να εμπνέεται από το πρότυπο του Θεανθρώπου Χριστού και να μαρτυρεί την αλήθειά της για τον άνθρωπο, τόσον σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Σε θεωρητικό μεν επίπεδο, ασχολούμενη συστηματικά με

τα πελώρια πνευματικά διλήμματα του σύγχρονου ανθρώπου· σε πρακτικό δε επίπεδο, αναδεικνύοντας σε τοπικό ενοριακό επίπεδο έναν άλλο τρόπο ζωής για τα μέλη της, όπου η ζωή και η πορεία τους θα είναι ένα διαρκές «έρχου και ίδε» (Ιωαν. 1: 39) για τον βασανισμένο και παραπαίοντα άνθρωπο. Στην αποστολή της αυτή έχει πολλά να διδαχθεί από τον Δυτικό Χριστιανισμό, αποφεύγοντας στη μία περίπτωση τα λάθη του και διδασκόμενη στην άλλη από τα επιτεύγματά του.

Ποιες είναι οι κύριες προσκλήσεις που θα αντιμετωπίσει η Εκκλησία στο εγγύς μέλλον και τι χρειάζεται να κάνει;

Ως κύρια αποστολή της Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο βλέπω τη θεωρητική και πρακτική αντίστασή της – διά μέσου της δημιουργικής πνευματικής παραγωγής σε θεολογικό επίπεδο καθώς και της ενδυνάμωσης και σφυρηλάτησης των επί μέρους εκκλησιαστικών κοινοτήτων – στην κατακλυσμιαία έκχυση και διάδοση ενός πρωτογονικού ευδαιμονιστικού εγωισμού, ο οποίος ταυτίζεται με τη ζωώδη βαρβαρότητα. Την αντίστασή της δηλαδή σε ό,τι αντιτίθεται σ' αυτό που είναι και εκπροσωπεί η Εκκλησία σε κάθε θεολογική και πρακτική έκφανση της ζωής της: στο πνεύμα και στη ζωή της εν αγάπη κοινότητας. Άλλωστε, το Ευαγγέλιο πολλαπλώς μας δηλώνει ότι το όποιο κακό στα έσχατα θα έλθει επειδή θα ψυχρανθεί η αγάπη των πολλών (Ματθ. 24: 12). Η Εκκλησία θα πρέπει να μη θηρεύει την πρόσκαιρη και έωλη κοσμική δημοφιλία, ενδίδοντας στις απαιτήσεις ενός απνευμάτιστου και χριστιανικά ανεργάτιστου δικαιωματισμού, αλλά με βάση τον καταξιωμένο θεολογικό και αγιοπνευματικό θησαυρό της να γίνεται κομιστής ρημάτων ζωής αιωνίου και φορέας ενός άλλου τρόπου ζωής. Με απλά λόγια, οφείλει να μην απωλέσει τον ρόλο που παραστατικά της προσέδωσε ο Κύριός της: να είναι το *φως* και το *άλας* του κόσμου τούτου (Ματθ. 5: 13-14) – το φως που με τη θεανδρική αλήθειά της θα φωτίζει τα μύχια του ανθρώπου και τις στροφές της ιστορίας, και το άλας που θα νοστιμίζει τον βίο και θα αποτρέπει την αποσύνθεση. Σε διαφορετική περίπτωση, η Εκκλησία θα καταντήσει ένα μουσειακό είδος με φολκλορική σημασία χωρίς καμία αξία και κυρίως χωρίς καμία ουσιαστική και δημιουργική παρέμβαση στη ζωή των ανθρώπων. Τοιουτοτρόπως, θα περιπέσει σε ανυποληψία και θα καταστεί περιττή.

Και πάλι σας ευχαριστώ πολύ για τον χρόνο σας και εύχομαι καλή επιτυχία στα λειτουργικά και ποιμαντικά σας καθήκοντα.

Σας ευχαριστώ θερμά και αποδέχομαι πλήρως την ευχή σας, η οποία αναφέρεται σε λειτουργικά και ποιμαντικά καθήκοντα, δηλαδή σε εκκλησιαστικά, διότι αυτό είναι ακριβώς ό,τι εμείς – ως ιερείς – εκπροσωπούμε εντός του στρατεύματος.

=====

* Ο **Ευστάθιος Κεσσαρέας** είναι μεταδιδακτορικός ερευνητής στη Φιλοσοφική Σχολή (Τμήμα Θρησκευσιολογίας – Έδρα Ορθόδοξου Χριστιανισμού) του Πανεπιστημίου της Ερφούρτης, Γερμανία. Η παρούσα συνέντευξη συντελέστηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Η πρόκληση της κοσμικότητας για τον σύγχρονο Χριστιανισμό: Ορθόδοξες χριστιανικές αντιλήψεις σε διάλογο με τον Δυτικό Χριστιανισμό» (The Challenge of Worldliness to Contemporary Christianity: Orthodox Christian Perspectives in Dialogue with Western Christianity).